

— és örömmel jelenthetem, hogy az alig feltüzött zászló alatt már is mintegy 40 tagtárs sorakozik, ide nem értve a még e mozgalomról nem értesült vidékieket, — kik bizonyára létszámunkat növelni fogják.

Egyletünk elnökéül *Hoffmann Jakab*, jegyzőül pedig *Schönberg M.* urat választottuk meg egyhangulag.

Hitsorsosaink egész zöme várja, hogy Baumgarten testvér urak is, mint tekintélyes vezérek hozzánk fognak csatlakozni. — Nem hagyhatom említés nélkül, hogy tegnap templomunkban Löw főrabbi úrnak egyik tanítványa *Schlesinger Dávid*, helybeli születésű papnövendék szabadelvű irányban szelleműs és tanulságos szónoklatot tartott, melylyel a hallgatók legnagyobb tetszését és tiszteletét vívta ki magának.

H. S.

TÁROZA.

Sullam Sara.

Bogumil Goltz nem rég egy nevezetes német szépirodalmi közlönyben (*Über Land und Meer*) azon nézet mellett kardoskodott, hogy lehetetlen, miszerint a nő szellemével általában olyan sphaerákba hatolhatna, melyekhez belépti díjként a gondolkodás bizonyos fejlettsége tételeztetik fel, többek közt nem képes a helyesírás titkaiba sem hatni. Nem érezünk hivatást ezen merész állításnak megközelítőleg merész czáfolatot ellenvetni; a gondolkodó olvasó azon nő életéből, kinek nyét e soraink élére tüztük, eléggé alapos érveket fog meríthetni arra nézve, hogy magát e nézetre vagy annak ellenkezőjére határozza*).

A zsidók története számos hölgyet képes felmutatni, kinek életén dús szellemi tehetség varázsvonása hat keresztül, mely őt méltóvá teszi arra, hogy tünevénynek, az utókor mintaképének nevezhessük. Aművészetek közül különösen a költészet volt az, mely a női szívet nem csak receptív, hanem productív téren is ritka bűrével bír lelkesíteni, részint azon általános lélektani alkotásnál fogva, mely a nő természetének sajátja, részint azon egyéni hajlandóság és képzettség következtében, melylyel egyes női lelkek vannak felruházva. A nő azon kívül még egyes eszmékért is különös hévre gerjed, és ha tekintetbe vesszük, hogy a lelkesítésre nem annyira logikai itészet mint sentimentalis buzgalom szükséges mint tényező: felfoghatjuk, hogy a nő lelkesülése eszményi téren az érzeményies körül bír különösen központosulni. De a sentimentalismus válhatlan kísérője belső küzdelem szokott lenni, határozatlanság vagy legjobban esetben a küzdelmet követő vakbuzgalom; — annál inkább fog bámulatra ragadni egy tisztán kibélyegzett női jellem, melyet egy idegen vallás szárnyszegő theológiája nem vala képes irányelveitől eltántorítani és új pályára vonni, szóval esodálni fogjuk Sara Sullamban az előítéletektől ment tiszta meggyőződést.

* Szándékunkon kívül fekszik Sullam életét leírni. Erre nézve Dr. Levy, az Institut zur Förderung der jüdischen Literatur, 1863 évkönyvében, 65—94 lapon közölt „Sara Copia Sullam“ czimű dolgozatára, és Grätz Gesch. d. Juden. 145. lapjára utalunk.

Szellemi kintinőség és elvi szilárdság ama csomópontok, melyeken ezen sentimentalis természet húrjainak rezgése megakad, és melyeknek szemlélése elfeledtetni velünk a nőt, — és férfit, nem szellemi hőst juttat eszünkbe.

A nő nem kedvel, az idealis fogalmak felé történő vonzalma daczára, oly foglalkozást, mely neki gyakorlati hasznot nem ígér; ez feltételeztetik ama állásától, melyet a társadalom és családon belül foglal el. Kiválóbb nyelvtelhetsége tehát ritkán fogja őt oly t érre vonni, hol kiholt nyelvek megkövült mumiáival fog megbarátkozhatni, — de annál nagyobb sikerrel fogja az élő nyelveket művelni és életelemének megfelelőnek felismerni.

Csodálkozást kelt tehát bennünk, ha halljuk, hogy — csak zsidó hölgyekről szólunk*) — Ascarelli Deborah igen sokat foglalkozott a héber irodalommal, sőt Rieti Mózes héber verseinek jó részét a csengő olasz nyelvre fordította; és hogy ujjabb időben egy gazdag trieszti hölgy Marpurgo Rahel eredeti héber költemények irásával foglalkozik, melyek tán szigorúbb itészet mellett is kiállják a sarat. Lehetetlen, hogy említetlenül hagyjunk egy érdekes, habár prózai körülményt az utóbbi nőt illetőleg. Alkalmam volt egy igen szép héberségben irt és a költészet gyöngyeivel himzett privátlevelkét olvasni, melyben bocsánatot kér P. urtól válaszával való késedelmeskedése végett; a talmudból meritett sententiákat közbeszöve többek közt azt említi, „hogy a peszachra való komoly előkészületek elvonták egy időre a héber Parnassustól és áthelyezték a csendes házi élet ez idő körül zajos ügyeibe, hogy a vallási szertartások szerint ezen ünnep készületlenül ne találja.“ Körülbelül: inter peszach silent musae.

Sara Copia Sullam, a 17. században élt velencezi zsidónő, a szent írást már kora ifjúságában tanulmányozta az eredeti szövegből, és azonkívül még a latin és görög irodalomban is bő jártasságot tanusított. A zsidó vallás kútforrásain kívül meglehetősen tapintattal idézgeti Aristotelest, Cicerot és Horázot, mely utóbbinak olvasása egy kis satyricus eret hagyhatott vissza Sarában, szelleműs és zamatos levelezése pedig, mint idézett életírói tudósitanak, a felfogás ritka tisztaságát és álláspontjának meglehetősen önállóságát tükrözteti vissza. A szerénység, minden erény legfényesebbike is mint csillogó gyöngy díszeskedett szellemének koronájában. Ő, kit bámult mindenki kinek szemeit szellemének szikrái kápráztatták, lángesze villámaival nem akart senkit sem sujtani tehetségeinek fitogtatásával; saját énjének tökéletesítését tűzte ki életfeladatául, és ezt holtiglan törekedett valósitani minden mellékérdek nélkül. Ez Sara szellemi tehetségének főpontja.

De említettük volt, hogy érett elméjén kívül még férfias határozottsággal, következetes jellemmel volt megáldva, vagy inkább áldotta meg enmagát. És ez könnyen felfogható. Kora ifjúságától érzett hajlamot az okor és irodalmához; ez képezte életelemét, és

*) Keresztyén hölgyek közül: Schurmann Mária héberül levelezett. Moore Doróttya Raschit és Ibu Esrát idézgeti (Grätz X. 88.)

mivel előszeretettel foglalkozott az ősi műveltség emlékeivel, jellemében valami antik alapvonal maradt vissza, mely őt az érzélgés és kedélyhullámból kiragadta és lelkét egy hősi köntösbe öltötte. De mi-
ben állott ezen hősi jellem kifejezése? Minden olvasó esodálkozni fog, ha azt hallja, hogy e hősiség azon állhatatosságában nyilvánult, melylyel buzgó hive maradt ősei vallásának. És ez — kérde mindenki — oly áldozat, melyért a léleknagyság koronájával jutalmaznak? Nem volt-e inkább oly adó, melylyel az ősi vallásnak már kegyeletből is tartozott? Igenis, az volt! De feltaláljuk-e ezen áldozatkészséget Izrael egyéb szelleműs hölgyeinél is?

A nagy Mendelssohn, a zsidóság regenerátorának, leánya Dorotya atyja halála után engedett Schlegel Frigyes érveinek, férjétől, Veittől, elvált és mint katolikus amannak hitvese lett. Herz Henriette, Herz Márkus orvos özvegye, ki mint Sullam Sara a héber, görög és római irodalmat forgatta, és mint ifju nő szívesen olvasta Humboldt Sándornak héber betűkkel írott leveleit, később mint a berlini „Tugendbund“ lelke élénken társalgott Börnével, mindkét Humboldttal, Bernstorffal s. a. t., később a Schleiermacher-féle szombati estélyeken annyira lett áthatva a buzgó protestáns előadásai által, hogy a zsidó vallástól búcsút vett; épen úgy vált a jámbor zsidó szülöktől származott Levin Rahelből később mint keresztyén hölgy Varnhagen neje. Igen jellemzőleg jegyzi meg Herz Henriette életírója: „A zsidó bankárok házaiban tudósok és szépelmék olvasási estélyekre gyűltek egybe. Születésüknél fogva aristokraták, udvari lovagok „tisztelték meg“ ezen köröket látogatásukkal; e házak bájoló leányait hódolataikkal halmoztak el, melyek valódi és színlelt hajlam, többnyire pénzügyi speculációk kifejezéseinek valának. Hány szelleműs leánya veszett el ez alkalommal Izraelnek? Nem kevés sároni rózsa ültetett át ekkor egyéb vallások kertjeibe.“

Ez mindenesetre következménye volt ama nagy el-
lentétnek, melyet a nagy világba vágyódó nő az elzárt ghetto és az aristocrata körök között tapasztalt.

De a tizenhetedik század leánya, ki szűkebb ghetto falak által korlátoltatott, mégis más jellemű volt. A héber vallási kütfők tanulmányozása nem csak „szelleműsége“ fitogtatására szolgált, nem csak hiú kíváncsiság és tündöklési esikland vezeté be az ókori irodalom templomába: ő meggyőződést keresett és belső boldogságot, léleknugalmat talált.

Ceba Ansaldo, egy buzgó genuai keresztyén pap, költője egy Eszther nevű drámának, mely Sarát bámulatra ragadta a szerző irányában, huzamos ideig levelezett vele, mert kölesönösen tisztelték, sőt csodálták egymást. Ceba kedvencezméje volt Sarát saját vallása számára megnyerni, elidegeníteni Izraeltől egy tagot, mely minden vallásfelekezet becsületét oly nagy mértékben vala képes emelni; a bölcsészet és vallástudomány minden zúgját kémlelgeté, hogy a felemlithető érvek egyikét se hagyja alkalmazatlanul, felismervén, hogy a lángelméjű zsidóút csak értelmi után keritheti a hitehagyás há-
-ójába.

De Sara finom tapintattal utasította vissza a mennyország ügyvivőjének térítő ékesszólását, sőt elmés ellenvetései utóvégre Cebát annyira csüggesztették el, hogy kedvencezméje megvalósíthatása fölött kétségbeesve, testi egészsége felbomlott és Sara lelki üdvéért való imában keresett menedéket. Ily szilárd hive vala e nő apái hitének. Ha még tekintetbe vesszük ama körülményt, hogy a keresztyén papság még a nyilvánosság útján törekedett kétségbevonni igazhivőségét, reá erőszakolván, miként a lélek halhatatlanságát tagadná, mely vádat ő ekkor egy „Manifesto“ czimű műben önvédőleg utasítja vissza, ismét ama antik nagyszerűségben tünik fel, mely feljogosít bennünket, őt egy csodálkozásra és utánzásra méltó tüneménynek, mintaképnek nevezni. De „régis dicsőségünk, hol késelel az éjji homályban?“

Goldziher Ignác.

Reich Ignác.

A napokban a Reich Ignác által szerkesztett „Beth-El“ czimű műnek 6-ik és utolsó füzeté jelent meg.

Ezen mű írója tíz évi ernyedetlen szorgalmának gyümölcse. — A kitünőségek gyűjtése már magában véve érdem, a múlt, melytől különben el lennénk választva, így tápot nyújt a jelennek; de növelik ez érdemet jelen mű írójának lánglelkű szavai és zsidó-magyar öntetű hazafias szelleme. Reich Ignác ur mondhatni pelikánként szive vérével táplálta szellemi szülöttjét. A gondos fecskeanya nem néz nagyobb elővigyázat és szeretettel fecskéfia után, ha szárnyra serdülve először hagyja ott fészket, mint a Beth-El szerzője művére ügyelt midőn első füzetét a nyomdászat szárnyain a világba küldé. De ezek becsülettel álták meg a sarat s midőn most műve utószavában a szerző költészeti ihlettséggel szerény „diszegyháza“ kulcsát adja át a magyar ifju izraelnek, mondhatni, hogy utolsó füzetével arany fődéllel tetőzte be az arany épületet.

Midőn Jellinek hitszónok pár napi Pesten tartózkodása alkalmával ez író felkereste, ezeket mondá neki: „Halála után ön nagy autoritás leend, én azonban örülök, hogy még élve láthatom. Művéről, mely méltó volna, hogy arany betűvel nyomtatassék ki, irni fogok.“ Egy nemzet zsidósága sem bir hasonló művel; anthologiákat bir a külföld, de ezek nem szoritkoznak a honi zsidóság nagy férfiaira, hanem az egész világ héber vallású nagyságait regisztrálják. — A „Vasárnapi ujság“ Reich Ignác arezképét és életrajzát közölvén, ezen mű birálatára há-
-sábjaiban dicsérő, cikket szentel, melyben többek között elismeri, hogy szerző e művével maradandó érdemeket szerze magának az irodalom terén és előtünteti, mennyire emeli az író érdemét azon körülmény, hogy művét oly időpontban bocsájtotta a nyilvánosság elé, midőn a hitfelekezetek üldözéseknek voltak kitéve és midőn a rendőség a szabad szó legkisebb sugarait is elnyomta.

Nem kevésbbé dicsérte meg egy angol lap is, derék hittestvérünket, mely méltányos elismerését meg nem tagadható.